

Monterrey tornya fagyos fényben

Fagy, északi szél szegi meg a lehetet, s a csípős kékségből elkenődött nap szórja kristálytisza fényét, darabolja szét az árnyékokat és rajzolja meg mint valami építész a táj reliefjeit.

Ez a fény, mi áttetszően tiszta, akár a jég, nem egyszerűen megvilágítja, hanem — mondhatnók — civilizálja a Természetet, polgárosítja, ami több, mintha csak emberivé tenné. Emberivé tenni sem kevés, de polgárosítani sokkal több. Civilizálni, polgárosítani — ha úgy tetszik, állampolgárosítani — nem más, mint emberfelettivé tenni. Úgy érezzük, az emberség számunkra a minden; pedig a polgárság több; több, mint a minden, mert nem más, mint a soha be nem teljesülő jövő, az eszménykép. A minden az, ami van, s ami maradandó, de még ennél is több: ami volt, van és lesz. A minden az a jelenben összesűrűsödő múlt, a mindennél több az örökkévalóság, mi felöleli a múltat, a jelent és a jövőt. A minden az az univerzum, ami a mindennél több, az a gondolat. Mert a gondolat, felülmúlva minden gondolat és minden gondolhatót, túllép rajtuk.

A város is Természet; utcái, terei és sisakos, magasba nyúló tornyai tájat formáznak. Vonalai olyanok, mint ennek a vidéknek a vonalai. Egyesek azt állítják, barokkosak. Nem az összes.

Az Armuña tágas magaslataiból a Tormes partjaihoz ereszkedő lejtők gigantikus székesegyház támpilléreinek tűnnek, mintha építész alkotta volna őket. Vannak falvacskák, melyeket mintha a puszta földre véstek volna bele, sőt nem is oda, hanem a sziklákba. Ahogy a kis templom harangfala mellett álló szilfát is, mit ha sokáig nézünk, már nem is tudjuk, melyik a fa és melyik a torony. A feketés csontokig csupasz fa-csontváz romos, boltozatát veszített templom oszlopaihoz hasonlít.

Meztelen, sziklás ibér földjeinket járva, kedves olvasóm, sohasem jutott eszedbe, hogy az a távoli dombtető barokk katedrális?

Itt a városban pedig hatalmas geológiai képződmény közepén érezzük magunkat. Az emberek, akár a madrepórák, felépítették ezeket a barna meg arany színű korallokat, melyeken meg-megcsillan a csupasz téli napfény.

Az épületek kövei mind-mind mérhetetlenül hosszú építészeti mondatok, vonalak aforizmái. Ideák, gondolatok tetőznek és sűrűsödnek össze ezekben a mondatokban. Calderón halhatatlan drámájának, a *Quijote* párjának, *Az élet álomnak* címében „sűrűsödik — olvastam a minap Farinelli munkájában (a *La vita é un sogno*-ban) — minden evilági filozófia szubsztanciája.” Egyetlen mondat miatt megmaradt övéinek, a saját véréből valóknak az emlékezetében Görögország hét bölcsének mindegyike. Ez a hét bölcs mint hét szentenciáösvény atyja vált örökéletűvé népe gondolkodásában. Egy mondat, egy polgári (sokkal inkább polgári, mint emberi) szentencia nem más, mint egy gondolat-épület, amelyben az anyagnak és a nyers erőnek az ésszerű felhasználása győzelemre vezet. A piramisok a sivatag homokjából kiemelkedő hatalmas kőmondatok; és egyetlen hosszú mondat a Parthenon is éppúgy, mint Démoszthenésznek vagy Periklésznek Thuküdidész hagyományában ránk maradt kora. S ezek a tornyok is mondatok, polgári mondatok, Természetté váló civil szentenciák.

Nem fogom tudni szavakba önteni azt, amit ez az itt repkedő, fölöttünk köröző, harmonikus, kőbe vésett mondat, Monterrey tornya, üzen ezeken az éles, metsző fényű dermesztő reggeleken, amikor fagyban pihen a csipkés párkányú toronycsúcs; de tudom, hogy az ég kékjére rajzolódó képe egy mondat. S ha az ember egyszer eltűnik, itt maradnak ezek a kövek, és arról mesélnek majd a Természetnek, hogy volt valaha Emberiség, volt polgáriasság, volt gondolat; regélnek majd neki tervről, rendről és mindenséghez mért arányokról.

Miért nem kell, hogy ismerjék a geometriát és a matematikát a bolygók, amik azon törvények szerint keringenek az űrben, melyeket éppen ők fedtek fel Kepler előtt? A világegyetem e gépezete nem egyetlen hatalmas város, Isten városa, a Legfőbb Építészé, az őt étellel megtöltő tán?

Persze, mindez csak álom. De ez a kő-álom a fagy által megszűrt fényben arra tanít minket, hogy az álom az, ami megmarad,

ami időtálló, ami állandó, ami lényegi, és hogy felette, ahogy a tenger felett a hullámok, a semmibe vesznek fájdalmaink és örömeink, gyűlöletünk és szeretetünk, emlékeink és vágyaink. A hullámok a tengerből születnek, de tovatűnnek, és csak a tenger marad; a fájdalmak és az örömök, a gyűlölet és a szeretet, az emlékek és a vágyak az álomból születnek, de tovatűnnek, és csak az álom marad. Kővé válva, de civilizálva, polgárosított vagy spirituális kövek gyanánt, örökre bevéselt mondatként, *aere perennius* emlékműként — bronznál maradandóbban.

Ez a kőből való álom behatol a lélekbe, és annak legeslegmélyéig zuhan, a lélek lelkéig, sőt még tovább, s lelkünket minden lelkek gyökeréig rántja magával, akárha hullámokat a lelkek tengerébe. Tenger ez? Víz? Nem inkább pusztaság, síkság, minden emberi, polgári gondolat oltalmául szolgáló köves alapzatú építmény? És nem kváderkő mindannyiunk lelke, mit az élet farag súlyos vésővel, fájdalmakkal és örömmel, gyűlölettel és szeretettel, emlékekkel és vágyakkal, hogy így illessze bele a nagy emberi székesegyházba, polgári és emberi Istenünk templomába és házába?

Tegnap volt, egy perce sincs; azaz már több, mint huszonöt esztendeje — ami egy szép hosszú élet harmada —, mikor először meglátalak, Monterrey tornya. Messzire repítesz, oda, ahol már születésem előtt téged szemléltelek, és oda, ahol halálom után még mindig téged szemléllek majd. A fagyos fényű reggeleken lelkembe ivódott képed látványa a lélek tengerének fenekén nyugszik. Az álom megmarad. Ez az egyetlen, mi megmarad: a vízió.

A lélek, amikor szenved vagy örvend, amikor gyűlöl vagy szeret, amikor emlékezik vagy vágyakozik, földdé, vízzé, tűzzé vagy levegővé válik; és a kő, amikor gondolkodik, és polgár módjára gondolkodik, örök, megszilárdult, kikristályosodott szellemmé válik. Ez a torony a lélek gyémántja.

És hogy mit mond? Semmit, mi nem önmaga lenne; magához szól, halhatatlannak nyilvánítja magát. Mit sem számítana, hogy földrengés vagy emberek háborújának bombazápora — ami egy másfajta földindulás —, vagy esetleg a Természet gyűlöletéből táplálkozó egyéb csapás a földdel tenne egyenlővé, szétzúrná köveid összhangját, Monterrey tornya, mert képed megmarad. A téged szemlélő lelkek alapzatává válva.

A téged fürkésző léleknek, Monterrey tornya, annyit mondasz, amennyit az mondhat, ki magához beszél, ki rátalál saját magára, ki

a polgári világ fagyos fényében a lélektől megszabadulva tud társai elé állni, így válva — számukra — szoborrá. A legtöbb, amit az ember láthat, egy másik ember, akit ha egyszer megpillanthatna a maga teljességében, örökre magával vinne.

Ez a torony, mint ahogy a többi is, heves vágyat ébreszt szívünkben, hogy kimondjuk a ki nem mondhatót, hogy szépen csengő szavakat reppentsen fel ajkunk, mik nem enyésznek el, hogy megragadjuk a látomást, mi megmarad. Elmondani, amit látunk, még hozzá úgy, hogy hallva lássuk; látni, amit hallunk: ez a Művészet titka. A Művészet látóvá teszi a vakokat — és sokan vannak, kik mindössze tükrözik szemükkel agyukba, amit maguk előtt látnak —, s a szavakkal felnyitja szemüket; a Művészet hallóvá teszi a süketeket — és sokan vannak, kik mindössze visszhangozzák fülükkel mindazt, mit maguk körül hallanak —, s a megismételt látomással felnyitja fülüket. Egy vers visszahozza a vak látását, egy festmény a süket hallását. A Művészet, lemerülve az őket összekötő gyökerekhez, és felemelkedve mindahhoz, mi őket egybeforrasztva betetőzi, egyesíti az érzéseket.

Az én tornyom nem ez, amit ezeken a tiszta fényű, dermesztő reggeleken házamból kilépve meglátok, midőn tanítványaimhoz indulok az isteni Platónt olvasni, hanem az, amit lelkem kristályában hordozok mint látomást, minek tükörképe örökre a tó felszínén maradt, mikor a víz valami boszorkányos mágia folytán kristályá változott, azt mondja nekem, hogy, aki magához szól, az ott is marad az idők végezetéig. Ne érdekeljen hát, lelkem, mit mondasz, ha magadhoz beszélsz. Több vagy tán, mint Isten gondolatának egyetlen mondata?

Isten gondolata a Történelem: az emberi történelem, a polgári történelem, a polgárosult emberiség történelme, amelyben az Isten emberré lett, leszállt közénk és világossá tette, hogy országa, az Isten országa, vagyis az Ember országa, az Isten-Ember országa, nem ez a fájdalommal és örömmel, gyűlölettel és szeretettel, emlékekkel és vágyakkal teli világ. Mert az Isten országa, az Ember országa nem más, mint a gondolat országa, ami felette van a fájdalomnak és örömmel, a gyűlöletnek és szeretetnek, az emlékeknek és vágyaknak, bár belőlük való, ahogy a Történelemben megmaradó tornyok is kövekből épülnek fel. Isten gondolata a Történelem; a Történelem az, amit az Isten gondol az idő bármelyik pillanatában. S minden, mi így vagy úgy, alig vagy nagyon is láthatóan illetve hall-

hatóan él, a Történelem bármilyen mélységében is tegye ezt, Isten gondolatában él és meg is marad benne. Minden a Történelemben él, mi akarva vagy akaratlan, szándékosan vagy anélkül valamit hozzátesz; minden mi polgári tudattal bír, bármilyen homályos vagy bizonytalan legyen is az. A tökéletes halál az öntudatlanság.

Monterrey tornya a mi Reneszánszunkról mesél nekem, a spanyol újjászületésről, az örök spanyolságról, mi kővé lényegült, és azt üzeni, tartsam magam spanyolnak s valljam én is, hogy az élet álom, hogy az álom az egyetlen, mi megmarad, és minden, mi nem álom, csak töprengés, mely mulandó, akár a fájdalom és az öröm, a gyűlölet és a szeretet, az emlék és a vágy. Igen, az álom nélküli virasztás csak töprengés, gyorsan elhaló lehelet. Úgy mondják, kileheli a lelkét, *pneumáját*, *animáját*, *spiritusát*; s a lehelet ellibben, de az álom megmarad.

„Az élet álom!” — vallotta a spanyol férfiú, ki hitt az örökkévalóban és a lényegiben. Azok, akik ebben nem hisznek, szívük minden ostobaságával azt mondják: „Az élet egy fuvallat!”. Monterrey tornya — tornyom —, a spanyol újjászületés tornya, az újjászülető spanyolság tornya azt mondja nekem, hogy az élet nem fuvallat, mi a semmibe vész, hanem álom, mi megmarad és győzedelmeskedik.

Mikor reggel házam kapuján kilépve a torony így szól hozzám: „Itt vagyok!”, ránézek, és azt mondom: „Itt vagyok!”

Salamanca

Miguel de Unamuno
Fordította: Kertész Lóránt